Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 39, S. 45-53, İstanbul, 2002

YARPUZ ÇAYI HAVZASINDA ZEYTİNCİLİK

Olive raising in the stream of Yarpuz basin (Osmaniye)

Yrd.Doç.Dr. Mehmet TIRAŞ*

ÖZET

Araştırmamıza konu olan saha, Osmaniye il merkezinin yaklaşık 5 km kadar doğusunda, Ceyhan ırmağının kollarından biri durumundaki Yarpuz Çayının Çukurova kesiminde kalan kısmını oluşturmaktadır (Şekil 1). Bu çevrede hakim ekonomik faaliyet tarla tarımına dayalı olmakla birlikte, zeytincilik de özellikle bu havzadaki Çona köyünde yoğunluk kazanmaktadır.

ABSTRACT

Our research area is 5 km east of Osmaniye which is a city in Adana apart of Akdeniz Region. This area includes Çukurova part of Yarpuz stream which is one of the branches of Ceyhan river. In this research we have examined the geographical basis of olive raising in the village of Çona in the basin of Yarpuz stream. We have also given solutions to the problems of these activities.

Giriş

Araştırmamızın konusunu, Osmaniye il merkezinin doğusunda Yarpuz Çayının Çukurova'ya açıldığı yerde kurulmuş olan Çona köyündeki zeytin yetiştiriciliği oluşturmaktadır. Sahanın kuzeyinde Çukurova'nın doğu uzantısı, batısında Osmaniye il merkezi, güneyinde ise Nur dağları bulunmaktadır (Şekil 2).

Çona köyündeki zeytin bahçeleri daha çok Yarpuz çayının güneye ve batıya bakan yamaçlarında kireç taşının egemen birim olarak bulunduğu[1] nisbeten az eğimli yerlerde toplanmıştır (Fotoğraf 1).

Anayurdu Doğu Akdeniz kıyı bölgeleri olan zeytin bitkisi[2], araştırma bölgemizde 1935-1940 yıllarında delicelerin aşılanması suretiyle kültür altına alınmaya başlanmıştır. Daha sonra zeytinliklerin özellikle köye ait araziler üzerinde ve Yarpuz Çayının Nur dağlarını yardığı boğaz kesiminin çevresinde yayıldığı görülmektedir. Bugüne kadar gelen süreç içerisinde söz konusu yerleşmede hemen her ailenin zeytin bahçesi bulunmaktadır. Dolayısıyla yetiştiriciler kendi ih-

* K.S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü - K.Maraş

1- AVŞAR, N., 1993, Orta Amanosların (Osmaniye) Stratgrafisi, Bütün Yönleriyle Osmaniye 1. Osmaniye Sempozyumu, Ç. Ü. Basımevi, s. 323, Adana.

2- DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Atatürk Üniv. Yay. No: 767, K. K. Eğitim Fak. Yayınları No: 39, s. 189, Erzurum.

tiyaçlarını karşıladıktan sonra ihtiyaç fazlası zeytin yağını satmak suretiyle refah düzeylerini de artırmışlardır.

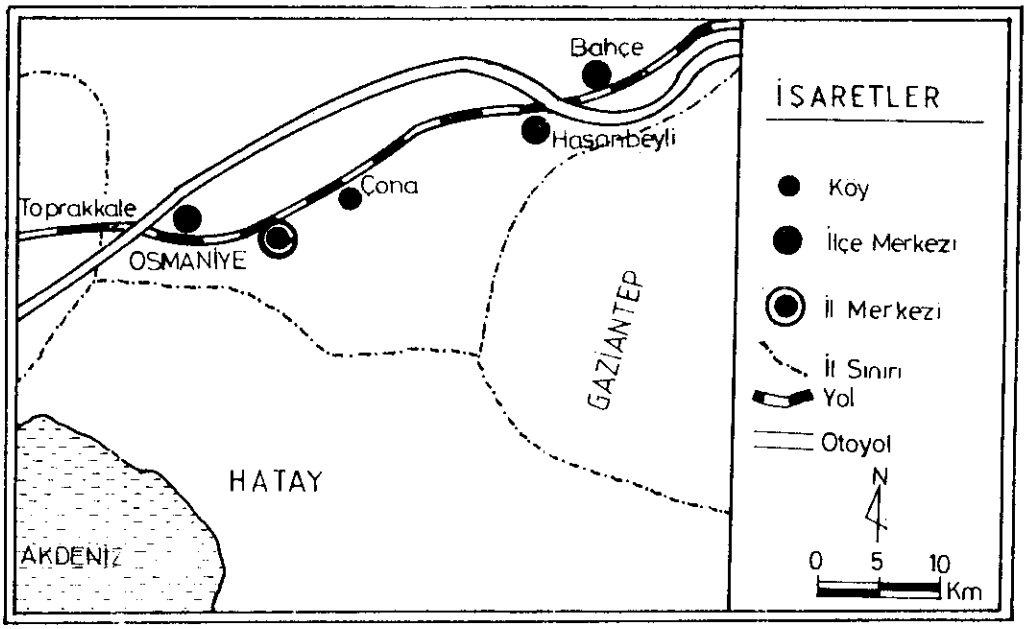

Şekil 1- Araştırma Bölgesinin Lokasyon Haritası
Figure 1- *The location map of research area*

Sahanın Nur dağları ile Çukurova'nın birleştiği etek kesimlerinde ve kuzeye bakan yamaçlarda, hemen hemen 150 metreden 500-550 metrelere kadar zeytin bahçelerinin yayıldığı görülmektedir. Bahçelerin Çona köyündeki toplam alanı 1000 dekarı bulmakta olup ağaç sayısı 20.000 adet kadardır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren geliştirilmesi teşvik edilen zeytin yetiştiriciliği söz konusu köyün ekonomik gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu gelişmelere örnek olarak Çona köyünün çevre köylerden nüfus alması, diğer köylere göre refah düzeyinin yüksek olması, yakın yerleşmelerden (Issızca ve Dereli köyleri) tarım işçilerinin günübirlik gidiş gelişleri gösterilebilir.

Bu araştırmamızda Yarpuz Çayı havzasında bulunan Çona köyünde zeytin yetiştiriciliğinin coğrafi esasları incelenecek ve söz konusu tarımın sorunlarına çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

1. Doğal Çevre Özellikleri ve Zeytincilik

Yeryüzü şekilleri yönünden araştırma sahası üç morfolojik üniteye ayrılabilir. Bunlar; sahanın kuzeyindeki ve doğusundaki Çukurova'nın doğu uzantısı, güneydeki dağlık kesim ve bu yüksek dağlık saha ile ova arasında kalan, kısmen

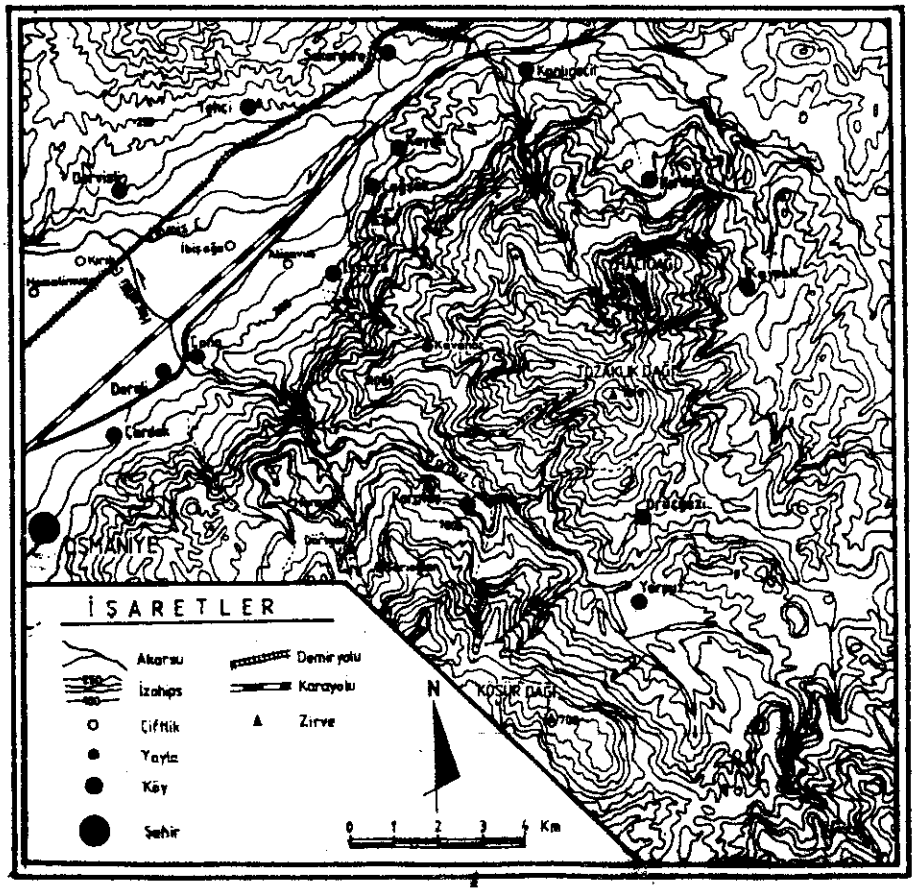

Şekil 2- Araştırma Sahasının Topoğrafya Haritası
Figure 2- *The topographical map of research area*

miosen kalkerlerinin kapladığı az eğimli saha ki bu kesimde, zeytin bahçeleri yoğunluk kazanmıştır. Bu ara kuşakta akarsular yataklarını derince bir şekilde yarmış olduklarından sulama olanağının da bulunmayışı, zeytinciliğin gelişmesinde bir etken olarak düşünülebilir.

Araştırma sahası bütünüyle Akdeniz ikliminin yayılış sınırları içerisinde kalmaktadır. Ancak, yükselti artışına paralel olarak, Akdeniz ikliminde ortaya çıkan değişiklikler ve gerekse artan eğim nedeniyle, 500-550 metrelerden yüksek yerlerde, ekonomik olarak zeytin yetişememektedir.

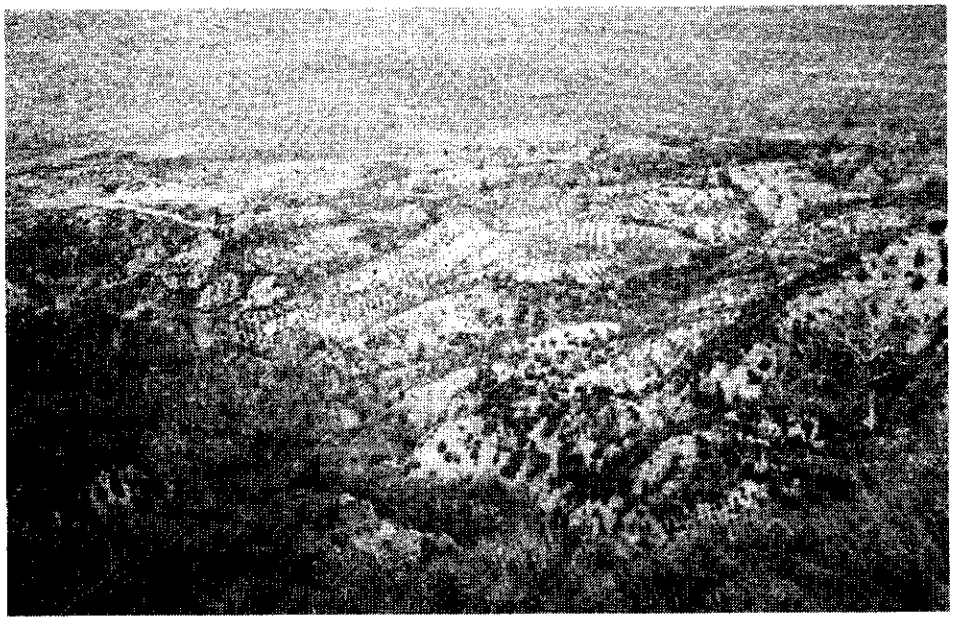

Fotoğraf 1- Araştırma Sahasındaki Zeytinliklerden Görünüş
Photo 1- *Olive groves in the village of study area*

Osmaniye meteoroloji istasyonunun verilerine göre araştırma sahasının yıllık sıcaklık ortalaması, 18.0 °C kadardır (Tablo 1 – Şekil 3).

Tablo 1. Osmaniye'de Aylık Ortalama Sıcaklıkların Yıl İçindeki Gidişi (C°)
Table 1. *Distribution of monthly average temperatures in Osmaniye*

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort.
Sıc.(C°)	7.9	9.1	12.2	16.9	21.2	24.7	27.6	27.9	25.3	19.4	14.4	9.9	18.0

Kaynak: D.M.İ.G.M. Verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırma sahasında sıcaklığın yıl içindeki dağılımı incelendiğinde, aylık ortalama sıcaklıkların 7.9 C° ile 27.9 C° arasında olduğu anlaşılır. Ancak bu değerler aylık ortalama değerler olup genel olarak bölgenin zeytin yetişmesine uygun klimatik şartlara sahip olduğunu ortaya koyar. Olayın daha iyi anlaşılabilmesi için mutlak minimum sıcaklık değerlerinin de ortaya konması gerekir. Çünkü zeytin bitkisinin -8 C° ile 10 C° nin altında güç şartlarda yetişebildiği ve hatta ortamdan silindiği bilinmektedir[3].

3- YÜCEL, T., 1990, Türkiye'de Zeytinliklerin Dağılışı, Atatürk K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Cilt 1, s. 2, Ankara.

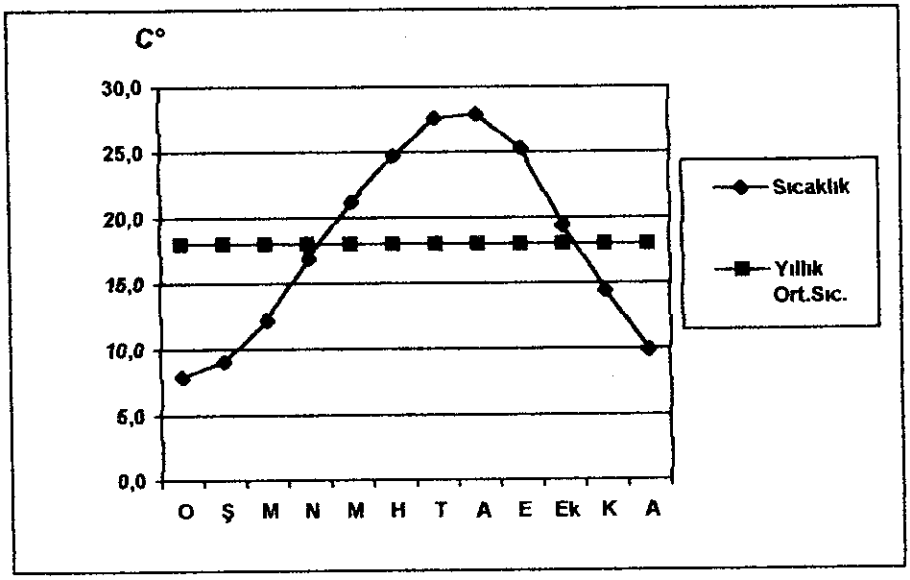

Şekil 3- Osmaniye'de Aylık Ortalama Sıcaklıkların Gidişi
Figure 3- *Distribution of Monthly Average Temperatures in Osmaniye*

Tablo 2. Osmaniye'de Mutlak Minimum Sıcaklıkların Aylık Gidişi (C°)
Table 2. *Monthly distribution of absolute minimum temperatures in Osmaniye*

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort.
Sıc.(C°)	-9.4	-10.0	-4.7	0.1	4.6	11.5	5.4	6.2	7.8	0.6	-4.5	-5.5	-10.0

Kaynak: D.M.İ.G.M. Verilerinden yararlanılmıştır.

Osmaniye meteoroloji istasyonunun verilerine göre, en düşük sıcaklıkların aylık gidişine bakıldığında şöyle bir durum görülmektedir: Ekim-Nisan ayları arasında en düşük sıcaklıkları 0°C'nin altına inmemektedir (Tablo 2 – Şekil 4). Kasım ayından itibaren en düşük sıcaklıklar 0°C'nin altına inmeye başlamakta ve bu değişim Mart ayına kadar devam etmektedir. Bölgede sıcaklıkların 0°C'nin altına indiği dönem daha çok kış mevsimine rastlaması nedeniyle ağaçlar olumsuz yönde etkilenmemektedir. Rasat dönemi içerisinde en düşük sıcaklıkların her yıl aynı değerde tekrarlanmayıp belli devrelere rastladığı da hatırlanırsa bölgemizdeki zeytin bitkilerinin aşırı soğukların baskısında kalmadıkları anlaşılır. Örneğin 48 yıllık rasat döneminde sadece 1950 yılında en düşük sıcaklıkların Ocak ayında -9.4 °C, Şubat ayında -10.0 °C'ye indiği görülmektedir.

Ortalama düşük sıcaklıkların yıl içinde gidişlerine bakıldığında ise hiçbir ay-

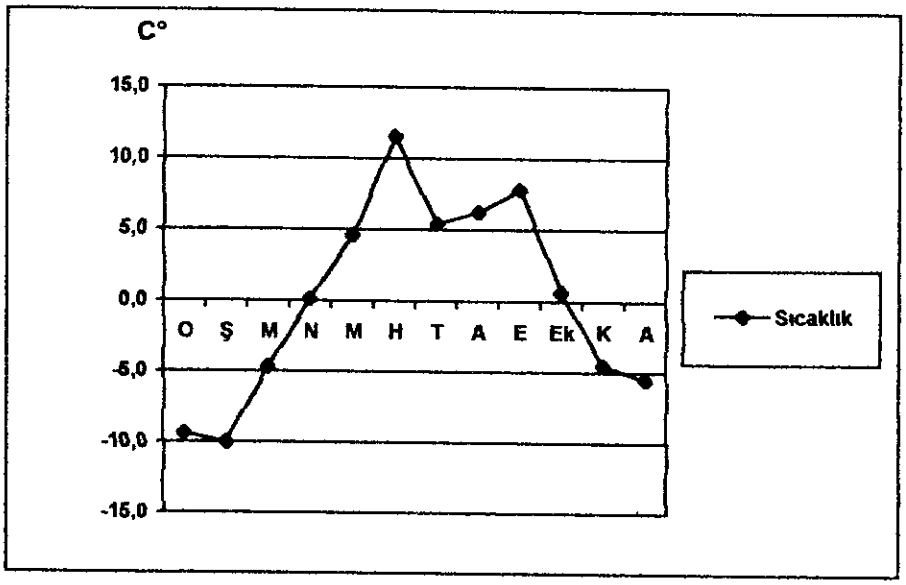

Şekil 4- Osmaniye'de Mutlak Minimum Sıcaklıkların Aylık Gidişi
Figure 4- *Monthly Distribution of Absolute Minimum Temperatures in Osmaniye*

Tablo 3. Osmaniye'de Yağışların Aylık Gidişi (mm)
Table 3. *Monthly distribution of rainfall in Osmaniye*

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık Ort.
Yağış (mm)	111.4	97.9	105.0	93.6	61.8	23.2	7.9	5.4	19.3	58.5	70.5	101.2	755.7

Kaynak: D.M.İ.G.M. Verilerinden yararlanılmıştır.

da sıcaklık değerinin 0 °C'nin altına inmediği anlaşılmaktadır. Bu durumda bölgemizde sıcaklık değerlerinin zeytin tarımına güçlük çıkarmadığı sonucunu ortaya koyar.

Yağışların yıl içinde gidişlerine bakıldığında Akdeniz yağış rejimini yansıttığı anlaşılmaktadır (Tablo 3 – Şekil 5). Yağışların arttığı aylar, Aralık, Ocak, Şubat ve Mart ayları olarak görülmektedir. Mart ayından itibaren yağışlarda belirgin azalışlar aylık olarak izlenmekte ve Ağustos ayında en az yağış (5.4 mm) kaydedilmektedir. Yağışların toplam miktarı ve rejimi zeytin bitkisinin ekolojik şartlarının araştırma bölgemizde olduğunu gösteren bir başka delildir.

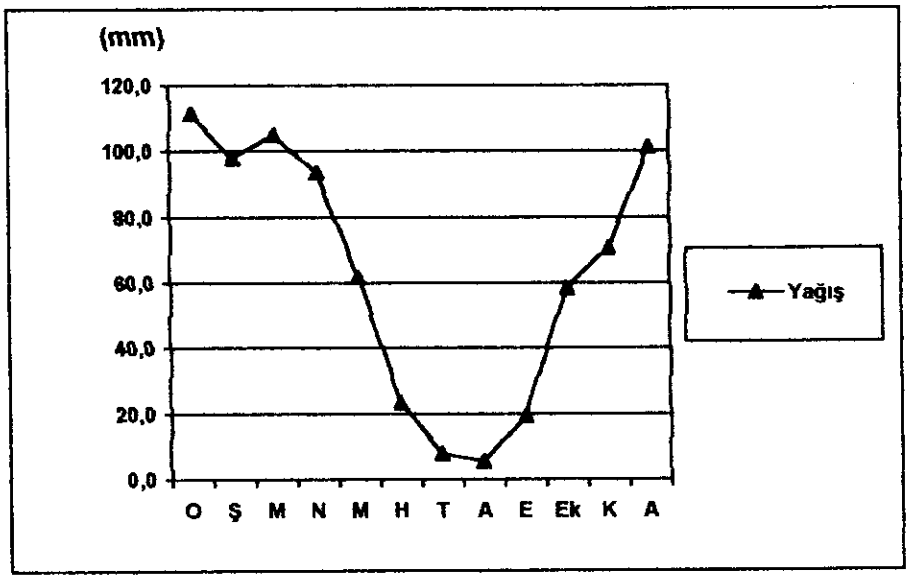

Şekil 5- Osmaniye'de Yağışların Aylık Gidişi
Figure 5- *Monthly Distribution of Rainfall in Osmaniye*

2. Zeytin Üretimi

Araştırma sahasında zeytin yetiştiriciliği 1935'ten beri yapılmaktadır. Ancak o tarihlerde zeytincilik iki aile tarafından yapılıyordu ve üretim de çok sınırlıydı. Daha sonra zeytinciliğin öneminin köylülerce anlaşılması ile söz konusu bahçelerin bölgede yaygınlaştığı anlaşılmaktadır. Bu gelişmede Osmaniye Tarım İlçe Müdürlüğünün de rolü olmuştur. Şöyle ki, yetiştiricilere ücretsiz zeytin fidesi vererek ve bahçelerin kurulmasına rehberlik yaparak faaliyetin yaygınlaştırılması sürecine girilmiştir. Nitekim, 1935'de yaklaşık 60 dekarlık bir arazide tarımına başlanılan zeytincilik o tarihten günümüze kadar sürekli artmıştır. Örneğin 2001 yılı itibarıyla araştırma bölgemizde yaklaşık 1000 dekarlık arazide zeytin tarımı yapılmakta ve ağaç sayısı ise yaklaşık 20 bini bulmaktadır. Ancak hem dikim alanı ve hem de ağaç sayısı her geçen yıl biraz daha artacaktır. Çünkü sulama olanakları olmayan eğimli tarım arazilerinde sadece kuru tarım (tahıl tarımı) yapılabilmesi, aileleri geçindirmeye yetmemekte; bu nedenle de söz konusu sahalarda alternatif olarak zeytin bahçeleri kurulması yoluna gidilmektedir (Fotoğraf 2). Bu nedenle bölgede yakın bir gelecekte, zeytin yetiştiriciliği sadece Çona köyünde yapılmayacak yakın çevrede uygun arazilerin bulunduğu köylerde de yapılacağı söylenebilir. Bunun sonucunda ise bölgedeki köylerin gelir seviyesi yükselecek ve bölge ekonomisinde özellikle de kırsal kesimlerde canlanma daha da artacaktır.

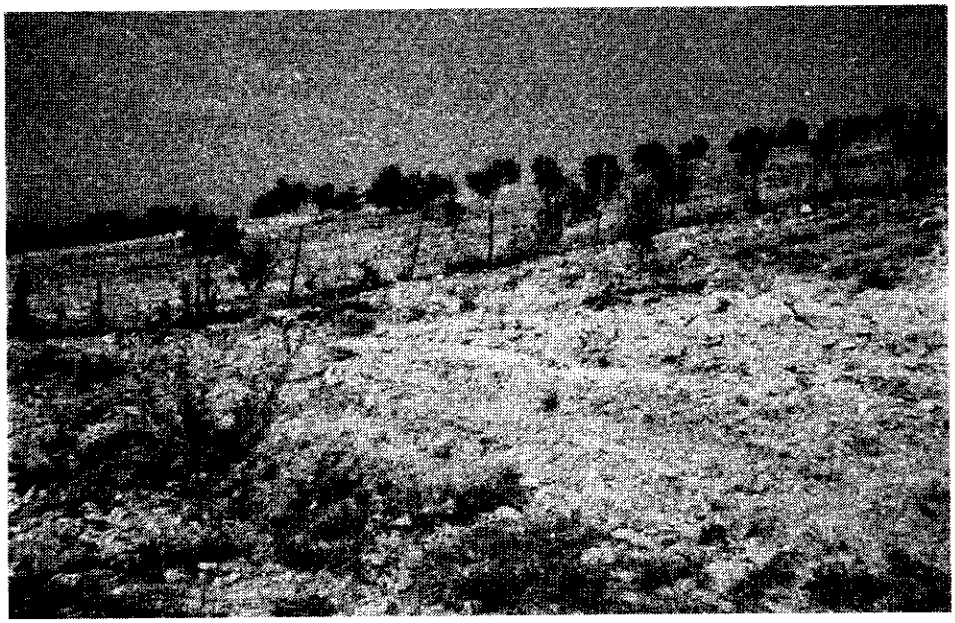

Fotoğraf 2- Araştırma Sahasında Yeni Dikilen Zeytin Bahçeleri
Photo 2- *Newly established olive gardens*

3. Başlıca Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Zeytincilikle ilgili sorunları, doğal çevreden kaynaklanan sorunlar ve beşeri çevreden kaynaklananla olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür.

Doğal çevreden kaynaklanan sorunların başında eğim değerleri fazla olan zeytin bahçelerinde erezyon sorunu gelmektedir. Erezyon olayının önlenebilmesi için bazı üreticiler zeytin ağaçlarının kök kısımları etrafına taşlarla sekiler oluşturarak eğim şartlarının olumsuzluklarının önüne geçme gayreti içindedirler. Ancak bu durumda bahçelerin sürülmesi sırasında güçlükler ortaya çıkarmaktadır. Doğal çevre ile ilgili bir başka sorunda yağış rejiminden kaynaklanan yaz aylarındaki yağış azlığıdır. Gerçi zeytin bitkisi iklim ve toprak şartlarının olumsuz etkilerine dayanıklı bir Akdeniz Bölgesi bitki elemanıdır. Ancak yinede uzun süren hatta sonbahar aylarında da devam eden kuraklık zeytin ağaçlarının veriminde önemli azalışlara neden olabilmektedir. Doğal çevre ile ilgili bir başka sorunda bazı yıllar bölgede özellikle zeytin ağaçlarının çiçek açtığı Nisan-Mayıs aylarında dolu ve sağanak şeklindeki yağan yağışların zeytin veriminde %15-20'lere varan azalışlara yol açmasıdır.

Araştırma sahasında beşeri çevreden kaynaklanan sorunlarda bulunmaktadır. Bunların başında, gübreleme, ilaçlama, pazarlama ve hasat döneminde ürünü toplayacak işçi sorunu gelmektedir.

Zeytin ağaçlarından her yıl ürün alınabilmesi için bitkinin ihtiyaç duyduğu besin maddelerini toprağa vermek gerekir. Bunlarda ya çiftlik gübresi yada kimyasal gübrelerdir. Ancak araştırma bölgemizde gübreleme işlemi ihmal edilmekte dolayısıyla zeytin ağaçları bir yıl istenilen miktarda ürün verirken takip eden yıl verim, önceki yıla göre %70'lere varan oranda azalmaktadır. Bir diğer sorunda ilaçlama sorunudur. Bilindiği üzere Akdeniz Bölgesinde diğer meyve ağaçlarında da olduğu gibi zeytinde de Akdeniz meyve sineği, pamuklu bit gibi zararlılarla mücadele etme zorunluluğu vardır. Bunun için her 30-40 günde Mayıs ayından Ağustos ayına kadar kimyasal ilaçlama yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu da maliyette yükselmelere yol açmaktadır. Bir diğer sorun ise pazarlama sorunudur. Daha önce de ifade edildiği gibi zeytin ağaçları her yıl aynı miktarda ürün vermemektedir. Bu nedenle ürünün az olduğu yıllarda elde edilen yağların pazarlanmasında önemli bir problem yaşanmazken, ürünün fazla olduğu yıllarda ise önemli pazarlama sorunu yaşanmakta ve bunun sonucunda da zeytin yağının fiyatlarında düşüşler olmaktadır. Gerçi zeytin yağı, imalathanelerde veya fabrikalarda üretildikten sonra hemen tüketilmesi gereken bir ürün olmadığından belli bir süre bozulmadan korunabilmektedir. Böyle bir durum borçlu olmayan üreticiler için bir sorun olmazken borcu olan üreticiler zeytin yağını elde eder etmez satmak zorunda olduklarından önemli maddi kayıplara uğramaktadırlar.

Sonuç olarak araştırma sahasında zeytinciliğin geliştirilerek daha da yaygınlaştırılması için yukarıda ifade ettiğimiz özellikle pazarlama sorununun çözümlenmesi zorunludur. Bu da ancak bölgeye kurulacak bir zeytin yağı fabrikası ile mümkün olabilir. Böyle bir tesis yapıldığı taktirde zaten tarım potansiyeli fazla olan bölgenin gelişme süreci daha da hızlanacaktır.

Kaynakça

AVŞAR, N., 1993, Orta Amanosların (Osmaniye) Stratigrafisi. Bütün Yönleriyle Osmaniye, 1. Osmaniye Sempozyumu, Ç. Ü. Basımevi, s. 323, Adana.

DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Atatürk Üniv. Yayınları No: 767, K. K. Eğitim Fak. Yay., No: 39, s. 179, Erzurum.

GÖNEY, S.,1976, Adana Ovaları I, İstanbul Ünv. Yay No: 2162, Coğrafya Enstitüsü Yay. No: 88, İstanbul

KARA, H., 1990, Çukurova'da Endüstri, A.K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, C.1, S.2, Ankara

TOPRAKSU, 1973, Ceyhan Havzası Toprakları, Köyişleri Bakanlığı Yay. No: 201, Topraksu Genel Müdürlüğü Yay. No: 285, Ankara

YÜCEL, T., 1987, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay.68, Seri VII, Sayı A.5, Ankara Ünv. Basımevi, Ankara

YÜCEL, T., 1990, Türkiye'de Zeytinliklerin Dağılışı, Atatürk K.D.T.Y.K. Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Coğrafya Araştırmaları, Cilt 1, s. 2, Ankara.